

Blod

PASSEPARTOUT 44

Skrifter for
kunsthistorie

Årgang 26
2024

Blod

PASSEPARTOUT

NR. 44—26. ÅRGANG—2024

UDGIVER

Passepartout—Skrifter for kunsthistorie

CVR-nummer 25 34 04 18

c/o Aarhus Universitet

Bygning 1580, lokale 024

Langelandsgade 139

DK-8000 Aarhus C

ISSN 0908-5351 (tryk)

ISSN 2597-0704 (online)

Passepartout er et peer reviewed tidsskrift.

Dette nummer udgives med støtte af Ny Carlsbergfondet.

**NY
CARLSBERG
FONDET**

NEW CARLSBERG FOUNDATION

TEMAREDAKTION

Pernille Leth-Espensen, Camilla Skovbjerg Paldam, Daniel Emami Riis og Laura Katrine Skinnebach.

REDAKTIONSPANEL

Natascha Lundholm Søndermark Beringer, Hanna Gerda Brøndal, Carina Sabrina Wiborg Borovski

Hundsahl, Sarah Helene Jørgensen, Pernille Leth-Espensen, Emma Nordby Nicolaisen, Camilla

Skovbjerg Paldam, Daniel Emami Riis, Jakob Rosendal, Laura Katrine Skinnebach, Ane Kirstine

Preisler Skovgaard og Anne-Mette Hjeds Strange.

GRAFISK TILRETTELÆGGELSE

Anders Brandstrup

Bogen er sat med Minion og Acumin.

TRYK

700 eksemplarer

Specialtrykkeriet Arco A/S, Skive

Trykt på Amber Graphic 130g

Indhold

- REDAKTIONEN
- 5 Blod
Introduktion
- JACOB BACH RIIS
- 11 Farligt blod
- CAMILLA SKOVBJERG PALDAM
- 35 Kunst og overgangsalder
Blod, begær og usynlighed
- WHITEFEATHER HUNTER
- 63 Phenomenology of Menstruation
(Bio)artworks Within a Feminist Occult
- HANS HENRIK LOHFERT JØRGENSEN
- 87 Blødende billeder
Vådlegemer, væskende animationer og billeder i flux
- HANNA GERDA BRØNDAL
- 113 Blod i maskineriet
- LAURA KATRINE SKINNEBACH
- 129 "Stat, du blod"
Om blodets animerende egenskaber i 1600-tallets magi og videnskab
- PERNILLE LETH-ESPENSEN
- 155 The Iconography of Animal-to-Human Blood Transfusions
- INGER ELLEKILDE BONDE
- 189 Størknet i tid
Blodets standsning og effekt i tre fotobaserede værker
- JENS TANG KRISTENSEN
- 209 In Blood We Trust!
Om Bjørn Nørgaards og Svend Wiig Hansens kunstneriske blodrus
- EDWARD PAYNE
- 235 Blood, Paint, and a Killer Commission
Enshrining San Gennaro, Naples' Protector Saint

Blod

Introduktion

LAURA KATRINE SKINNEBACH, CAMILLA SKOVBJERG PALDAM
OG PERNILLE LETH-ESPENSEN

Blod er knyttet til både liv og død. Det strømmer i vores årer og er en forudsætning for vores liv. Samtidig forbindes blod også med vold, krig og død. Blodets tilsynekomst eller fravær er desuden tæt forbundet med fertilitet og reproduktion, fra menarche til menopause. Blod er en af de mest ritualiserede og symboliserede kropslige substanser på tværs af kulturer, og det indgår således i religiøse ritualer, visuel kultur og kunst. Den røde farves symbolik er tæt knyttet til vores forestillinger om blod. Blod i den visuelle kultur kan være provokerende og vække afsky, frygt eller ærefrygt, men kan også være forbundet med dybe følelser og længsler som kærlighed, erotik og passion. Særligt det kønnede blod kan provokere eller bringe sindene i kog, hvad de senere års animerede debat af friblodning kan være et eksempel på.

Blod kan konnotere fællesskab og solidaritet, eksempelvis gennem blodslægtsskab, blodritualer eller bloddonation. Men forestillinger om forskelle i blod har også været brugt til at afgrænse klasser, etniske grupper eller køn. Man taler om blå blod eller om rent eller urent blod. Blodets betydning afsløres således også af de mange sproglige udtryk, det indgår i, såsom blodbad, blodoffer, blodskam, blodbrødre, blodbesudlet og blodpenge, der har stærke kulturelle betydninger. Man kan have ondt blod, blod på hænderne eller blod på tanden, og noget kan gå i blodet på én. I mange kulturer er der en tro på, at sjælen og styrken sidder i blodet og kan videregives til andre gennem at blande eller drikke blod. Blod har også spillet en væsentlig rolle i videnskabshistoriens forståelse af kroppen, fra antikkens såkaldte humoralpatologi, William Harveys opdagelse af blodcirkulationen i 1628 og til blodprøven som informationskilde om kroppens sundhedstilstand eller som en kilde til DNA.

I kunst og visuel kultur indgår blod på mangfoldige måder: nogle gange repræsenteret i manuskripter, malerier, fotografi eller film, andre gange i al sin kropslige materialitet og nærvær i relikvier, performanceværker, menstruationskunst eller biokunst. I dette nummer af *Passepartout* udforskes en bred vifte af værker på tværs af tid og medier. De 10 bidrag undersøger det farlige blod, det kønnede blod, det seksualiserede blod, det ritualiserede blod, det animerende blod, det repræsenterede blod, videnskabelige forståelser af blod samt blodet som grænsegænger. Artiklerne berører primært blod i vestlig kunst og kultur, men blod spiller en lige så fremtrædende rolle i andre kulturer eller andre steder: Der findes blodofre, blodtalismaner, blodritualer, ceremoniel eller medicinsk indtagelse af blod i mange kulturer. Blod er med os overalt og kan overføre energi, historie og betydning på tværs af kroppe, grænser og tid.

I temanummerets første artikel "Farligt blod" skriver **Jacob Bach Riis** om kunstværker, der blev til i kølvandet på hiv/aids-epidemien, som i 1980'erne og 90'erne især ramte homoseksuelle mænd, stofmisbrugere og sexarbejdere. Indtil opdagelsen af en effektiv antiretroviral behandling i midten af 1990'erne var aids en dødelig sygdom, som skabte frygt, men også fordømmelse og udgrænsning af de ramte grupper. Kunstnere brugte deres inficerede kroppe som aktivistisk våben i kampen om at få myndighederne til at anerkende og opbygge viden om sygdommen. Nogle kunstnere skabte værker, der prikkede til den offentlige angst, som eksempelvis den amerikanske kunstner Barton Lidice Benes, hvis værker *Lethal Weapons* indeholdt hiv-inficeret blod. Andre kunstnere forsøgte at synliggøre den følsomhed, sårbarhed og tabserfaring, som sygdommen medførte, eksempelvis David Wojnarowicz, der fotograferede sin syge elsker. I artiklen forstås kunstnerens praksis med udgangspunkt i en diskussion og nuancering af filosofen Giorgio Agambens begreber *bios* og *zoe* og filosof og kønsteoretiker Judith Butlers analyser af social sårbarhed. Riis argumenterer for, at kunstnerne ved at pege på sorgen og sårbarheden forsøgte at trække de aids-ramte ud af en *zoeal* samfundsposition, en slags tilstand af at være 'blot' liv, og vise det aids-ramte liv som *bios*, et socialt kvalificeret liv.

Riis beskriver således, hvordan abjekt blod udenfor kroppen i hiv/aids-epidemiens tid førte til ekskluderingsmekanismer. Tendensen til ta-

buisering og stigmatisering af befolkningsgrupper på baggrund af blod er et gennemgående kulturelt fænomen. Kvinders blødning har således også været omgærdet af en række kulturelle praksisser og ritualer gennem historien. Menstruationen er knyttet til kvindens fertilitet, men er samtidig præget af tabu, og i flere kulturer udgrænses kvinder i større eller mindre grad under deres månedlige blødning. Ikke kun menstruationen, men også dens ophør, har været omgærdet af tabuisering og været underbelyst i kulturen. I de senere år er der imidlertid kommet mere fokus på kvinders overgangsalder, hvilket er omdrejningspunkt for *Camilla Skovbjerg Paldams* bidrag. Under titlen “Kunst og overgangsalder. Blod, begær og usynlighed” skaber hun en oversigt over, hvordan overgangsalderen er blevet repræsenteret i kunsten og undersøger, hvordan disse repræsentationer – særligt videoværket *Qu’un sang impur*, 2019, af Pauline Curnier Jardin – afspejler og forholder sig til udbredte opfattelser af den modne kvinde og hendes seksualitet. Artiklen påpeger, hvordan blødningens ophør og tabet af fertilitet ofte er forbundet med kvindens tiltagende usynlighed. I forlængelse heraf viser Paldam, hvordan *Qu’un sang impur* gennem store mængder blod visualiserer overgangsalderen som en afmontering af kvinden som objekt for blikket og det mandlige begær, men dermed også som en frisættelse fra fertilitet og som emancipation af det kvindelige begær.

Kvindens krop er også omdrejningspunkt for kunstneren *White-Feather Hunters* artikel “Phenomenology of Menstruation: (Bio)artworks Within a Feminist Occult”. I sin kunstneriske praksis bruger hun forskellige medier såsom tekstil, video, performance, ritualer, mikro- og cellebiologi til at skabe feministiske kunstværker. Hendes udgangspunkt er netop tabuiseringen af menstruationsblod, og i hendes værker udforskes menstruationsblodets performative, rituelle og magiske egenskaber. Hunter bringer det feminine og tabubelagte menstruationsblod ind i et traditionelt set maskulint kodet rum i form af det videnskabelige laboratorium. Her kultiverer hun blodet gennem forskellige laboratorieforsøg som et redskab for *empowerment*. Værkerne udforsker samtidig forbindelserne mellem menstruationsblodet og ikke-menneskelige organismer såsom dyr, lav og bakterier.

Blødende kroppe kan være forbundet med afsky, frygt og tabu, men også med glæde, ekstase og mirakler. Blod er liv og tegn på liv, som *Hans*

Henrik Lohfert Jørgensen skriver om i “Blødende Billeder. Vådlegemer, væskende animation og billeder i flux”. Med inspiration fra køns- og kulturteoretikeren Astrida Neimanis, der argumenterer for, at alle legemer er *bodies of water* forbundet af fluiditet, undersøger artiklen en række eksempler på middelalderlige animerede billeder, der blødte – mekanisk, mirakuløst. Artiklen argumenterer for, at formålet med disse vådkroppe netop var, at de kunne drikkes, både visuelt og oralt, og dermed gå i forbindelse med de troende kroppe, kroppe forbundet af blod. En pointe er også at understrege livet i billedet, at Kristus selv virkede i og igennem den blødende billedkrop. Her var tilsynekomsten af blod hverken abjekt eller mistænkelig, men tegn på guds nærvær. I artiklen “Blod i Maskineriet” undersøger *Hanna Gerda Brøndal* blodets animerende egenskaber i en helt anden type krop, nemlig den mekaniske robot, der som det middelalderlige billede også kan ses som en aktør. Fokus er Sun Yuan og Peng Yus kendte værk *Can't Help Myself* (2016-2019), hvor en industriel KUKA-robotarm, udstyret med AI genkendelsessensorer, med dynamiske cirkulære bevægelser forsøger at feje en rød blodlignende væske sammen, som konstant flyder ud under dens statiske robotfod. Artiklen argumenterer for, at værket dels tematiserer blodets materialitet og vitalitet, men samtidig knytter det til lidelse, væmmelse, vold og død. Brøndal udfordrer den traditionelle forståelse af liv ved at argumentere for, at den røde væske – kombineret med frenetiske bevægelser og skrigende lyde – i høj grad bidrager til, at vi får empati med den lille robot og tillægger den liv, selvom vi ved, at den ‘bare’ er en maskine.

Blodets vitale egenskaber er også fokus for *Laura Katrine Skinnbachs* bidrag “Stat, du blod. Om blodets animerende egenskaber i 1600-tallets magi og videnskab”. Artiklen undersøger forholdet mellem blodets magiske og medicinske egenskaber i 1600-tallet. I middelalderen er magi og videnskab tæt sammenvævet, og denne tætte relation fortsætter efter reformationen trods ihærdige forsøg på at skille de to domæner fra hinanden. Artiklen argumenterer for, at både magi og medicin bygger på sympatiske og kontagiøse principper som beskrevet af antropologen James George Frazer. Gennem diverse former for indtagelse og påføring af menneskeblod fik patienten tilført ny vitalitet, og denne brug af kroppen som medicinsk ressource overlevede i store dele af Europa helt op i 1800-tallet – også i

Danmark. Grænsen mellem videnskab, religion og kultur er også omdrejningspunktet for *Pernille Leth-Espensens* artikel "The Iconography of Animal-to-Human Blood Transfusion". Artiklen sætter fokus på afbildningen af blodtransfusioner mellem dyr og mennesker i 1600-tallet og 1800-tallet og diskuterer de komplekse fysiologiske og symbolske forståelser af blod, der kommer til udtryk i illustrationer og kunstværker. Leth-Espensen argumenterer for, at illustrationerne i begge perioder kombinerer fysiologiske opfattelser af blodet med kulturelle og symbolske overlejringer. I 1600-tallet afbildes transfusionerne med tydelige religiøse konnotationer, mens afbildningen i 1800-tallet afslører et kønnet og seksualiseret blik på kvindekroppen. Endvidere viser artiklen, at nogle illustrationer i 1600-tallet trækker på to umiddelbart modsatrettede fysiologiske forståelser af blod ved i samme værker at henvise til William Harveys opdagelse af blodcirkulationen i 1600-tallet og til antikkens humoralpatologi.

Blod hænger altså uadskilleligt sammen med kroppen – den syge krop, billedkroppen, den mekaniske krop, kvindekroppen – også når blodet er udenfor den. Og det er ofte her, i sin tilstand af abjekt fluidum, at det fascinerer kunsterne mest, som vi allerede har set eksempler på. Blodets mange kulturelle medbetydninger gør det til en effektiv og affektiv æstetisk substans. Det viser *Inger Ellekilde Bonde* i artiklen "Størknet. Blodets standsning og effekt i tre fotobaserede værker". Hun undersøger forholdet mellem blodet, der altid er i bevægelse, og fotografiet, der er kendetegnet ved at fastlåse sit motiv. Med udgangspunkt i fotografiske værker af Hermann Nitsch (1965), Gilbert & George (1975) og Rasmus Røhling (2017) undersøger Bonde, hvordan fotografiernes referencer til blod fremhæver forskellige træk ved det fotografiske billede (det performative, det iscenesatte og det indeksikalske). Mens blodet hos Nitsch indgår i en æstetisk rituel handling i et performancefoto, spiller Gilbert & George således på blodets symbolske og sociale betydninger i et æstetiseret og iscenesat billedrum, mens Røhlings landskabslignende nærbillede af blodudtrækninger på en krop både peger på kroppen som æstetisk objekt og på fotografiets indeksikalske karakter. Blodet – såvel det metaforiske som det materielle – gør hermed på forskellig vis de rituelle, voldelige, chokerende, politiske, hverdagslige og kropslige handlinger og tematikker nærværende og sanselige.

Det samme gør sig gældende i de 'blodværker' som *Jens Tang Kristensen* analyserer i artiklen "In Blood We Trust! Om Bjørn Nørgaards og Svend Wiig Hansens kunstneriske blodrus". Han tager fat i Bjørn Nørgaards og Lene Adler Petersens rituelle værk *Hesteofringen* (1970) og et – mindre kendt – performativt blodværk af Sven Wiig Hansen (1975). Ved at undersøge dem som netop 'blodværker' kan Kristensen fremdrage nye nuancer i og slægtskaber mellem de to kunstneres praksis. Begge værker trækker på rituelle praksisformer fra både kristendom og mysteriereligioner, hvor blodets transformative egenskaber er i fokus. Her er kunsten et transformativt ritual, som det også ses hos andre kunstnere, der arbejder med blod, som eksempelvis Hermann Nitsch og Otto Muehl.

Ud over at provokere kan blod, måske qua sin fluide materialitet og betydning, også fungere som indgang til at skabe forbindelser og nærvær. Blod adskiller og samler, hvilket er temaet for *Edward Paynes* bidrag "Blood, Paint, and a Killer Commision: Enshrining San Gennaro, Naples' Protector Saint", der undersøger, hvordan blod i både fysisk og metaforisk forstand er vævet ind i San Gennaro-kapellet i Napolis Domkirke. Kapellet indeholder San Gennaros hellige blod. Det størknede blod-relikvie befinder sig i to ampuller og bliver på mirakuløs vis flydende på særlige mærkedage og samler de troende i oplevelse af det hellige gudsnærvær. Kapellets dekorationer, derimod, er blevet til på baggrund af blodig rivalisering mellem byens kunstnere. Kapellet er således udspændt mellem det levende blod (*sanguis*) og det udgydte blod (*cruor*).

Tilsammen giver temanummerets bidrag et indblik i blodets betydning på tværs af tid og rum: blodets antropologi, dets materielle, kulturelle og historiske betydning som livs- og kulturbærende substans.

Redaktionen vil gerne bringe en tak til alle skribenter og bidragsydere og til Ny Carlsbergfondet for deres generøse støtte til nummeret.

Rigtig god læselyst!